

ЯГОЛЬНИЦЬКИЙ О. А.

к. е. н., викладач

Харківський національний університет будівництва та архітектури

САРАНЧУК С. В.

студент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТВОРЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ КЛАСТЕРІВ

У статті досліджено вплив на розвиток прикордонних територій України транскордонних кластерів. Вивчено форми, які сприяють соціально-економічному розвитку регіону та підвищенню конкурентоспроможності прикордонних територій України. Виявлено чинники, які стримують розвиток транскордонного співробітництва.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіон, кластер, асиметрія розвитку регіонів.

ЯГОЛЬНИЦЬКИЙ А. А.

к. э. н., преподаватель

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

САРАНЧУК С. В.

студент

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЗДАНИЯ ТРАНСГРАНИЧНЫХ КЛАСТЕРОВ

В статье исследовано влияние трансграничных кластеров на развитие приграничных территорий Украины. Изучены формы способствующие социально-экономическому развитию региона и повышению конкурентоспособности пограничных территорий Украины. Выявлены факторы, которые сдерживают развитие трансграничного сотрудничества.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, еврорегион, кластер, асимметрия развитию регионов.

YAGOLNITKIY O. A.

candidate of economic sciences, lecturer

Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture

SARANCHUK S. V.

student

Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture

THE EFFICIENCY EVALUATION OF CREATION OF TRANSBORDER CLUSTERS

This article explores the impact on the development of border areas of Ukraine, transborder clusters. Explored forms that contribute to socio-economic development of the region and increase competitiveness capacity of border areas of Ukraine. Revealed factors that hinder the development of transborder cooperation. Common features of the Euroregion as a form of cross-border cooperation and cluster, which confirms the general basis for the implementation of these organizational units, were identified in the article. Various obstacles on the way of creation of cross-border clusters were highlighted. The additional tax burden on potential members of the cluster is a major barrier.

Keywords: transborder cooperation, european region, cluster, asymmetry development of regions.

---

a.yagolnitskiy@gmail.com, saranchuksergeu@ukr.net

На шляху євроінтеграції, Україна повинна виконати певні умови. Одним з головних завдань є подолання асиметрії соціально-економічного розвитку України та ЄС, підвищення конкурентоспроможності бізнесу шляхом впровадження європейських стандартів діяльності. Успішний досвід країн, які приєдналися до ЄС, доводить, що інструментом досягнення поставлених цілей може стати транскордонне співробітництво.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що питаннями транскордонного співробітництва займалися вчені: П. Беленький, Н. Внукова, М. Войнаренко, М. Долішній, К. Кетлс, Н. Мікула, С. Соколенко, І. Студенніков [1–13].

Метою представленого дослідження є оцінка впливу кластерів на конкурентоспроможність регіону, їх місця в транскордонному співробітництві євро регіонів.

Методи дослідження: синтезу і узагальнення – для розкриття сутності; множинної регресії – для виміру аналізу взаємозв'язку розвитку кластерів та регіону.

Головні завдання статті: проаналізувати сучасний стан співробітництва України та ЄС; дослідити форми транскордонного співробітництва та можливості подолання диспропорцій розвитку прикордонних територій; встановити вплив кластерів на розвиток регіонів.

Більше 70% областей України є прикордонними, таким чином Україна межує з сімома країнами, з яких чотири є членами Європейського Союзу (ЄС). "Стратегією економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 роки: шляхом європейської інтеграції», затвердженою Президентом України 28.04.2004 р. № 493/2004, визначено зовнішньоекономічний курс країни на євроінтеграцію.

Важливим елементом відносин України та ЄС є «Європейський інструмент сусідства та партнерства» (ЄІСП), направлений на поглиблення відносин у контексті "Східного партнерства" та підтримки реформ.

В рамках Національної індикативної програми на 2011–2013 рр., Україні надано 470,05 млн євро з коштів ЄІСП (табл. 1), в тому числі 43,37 млн євро, виділених на реалізацію Програми Всеохоплюючої інституційної розбудови, та 30,79 млн євро, призначених для реалізації Програми регіонального розвитку.

Таблиця 1

Національна індикативна програма для України на 2011–2013 рр.

Пріоритетні сфери	у млн євро	%
Належне управління та верховенство права	94 000 – 141 000	20–30
Сприяння набранню чинності Угоди про асоціацію між ЄС та Україною (включаючи створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі)	117 500 – 164 500	25–35
Сталий розвиток	211 500 – 258 527	45–55
Загалом індикативні асигнування ЄІСП на 2011–2013 рр.	470 050	100

В табл. 1 визначено пріоритетну сферу 3: Сталий розвиток, яка включає напрямок – соціальний розвиток регіонів і сільської місцевості

Вздовж східних та південних кордонів ЄС впроваджено 15 програм транскордонного співробітництва: 9 програм сухопутних кордонів, 3 програми морських кордонів та 3 програми морських басейнів. На 2007–2013 рр. для реалізації вищезазначених програм було заплановано загальний обсяг фінансування у розмірі 1,1 млрд євро [10].

30.11.2006 р. вступив у дію Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС від 24.10.2006 р. № 1638/2006, який встановлює основні засади та принципи щодо застосування Європейського інструменту сусідства та партнерства – European Neighborhood and Partnership Instrument (ЄІСП).

Загальний бюджет компонентів прикордонного співробітництва ЄІСП складає близько 1,1 млрд євро (складається із внесків фондів ЄІСП та Європейського фонду регіонального розвитку).

Метою впровадження ЄІСП є поширення співпраці і прогресивної економічної інтеграції між Європейським Союзом і країнами-партнерами та підтримка зусиль країн-партнерів, спрямованих на впровадження розумного управління та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Отже, одним з головних завдань є підвищення соціально-економічного рівня регіонів,

що межують з ЄС для зняття певної напруги, яка виникає внаслідок диференціації розвитку сусідніх територій.

Згідно з Законом України «Про транскордонне співробітництво» [16], транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України.

Транскордонна співпраця реалізується у межах таких форм, як локальні прикордонні контакти, двосторонні договірні стосунки між сусідніми територіями, створення стійких мережевих утворень у вигляді асоціацій, форумів, єврорегіонів.

При цьому, транскордонна співпраця виступає як управлінська діяльність, направлена на створення умов для розвитку інших форм транскордонної взаємодії [19], новий вид регіональних суспільних послуг в рамках кооперації урядових та не урядових структур сусідніх областей країн, що граничать.

Серед основних чинників, які стримують розвиток транскордонного співробітництва в Україні, вчені [14] визначають незначний рівень фінансової підтримки спільних транскордонних проектів як з боку уряду, так і з боку місцевих органів влади.

Основними структурами транскордонного співробітництва є єврорегіони, міжнародні асоціації прикордонних територій тощо. Аналіз світового досвіду функціонування таких утворень свідчить, що їх головна роль полягає у розробці стратегії загального розуміння розвитку транскордонного регіону, формулюванні пріоритетів та забезпеченні їх фінансування, а також подальшому здійсненні моніторингу реалізації завдань. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку виступає депресивність прикордонних регіонів. Диспропорція розвитку різних прикордонних територій створює соціальну і економічну напруженість по обидва боки кордону, що загрожує національній безпеці країни [20].

Для підтвердження асиметрії розвитку регіонів, проведено аналіз рівноваги економік прикордонних областей українсько-європейського простору. Відмінності економічного стану розвитку прикордонних областей суміжних держав можна визначити, використовуючи індекс ентропії Тейла, який належить до показників загальної ентропії та характеризує рівень диспропорцій розвитку регіонів у транскордонному просторі.

Формула розрахунку індексу Тейла має наступний вигляд [13]:

$$IT = \sum_{i=1}^I \frac{Y_i}{Y} \ln \frac{Y_i/P_i}{Y/P} \quad (1)$$

Розрахунок індексу Тейла та інших показників, які характеризують рівень диспропорції, проведено на прикладі областей, які межують з ЄС.

Проведений аналіз (табл. 2) транскордонного простору України та ЄС і виключно українського простору на предмет міжрегіонального паритету доводить наявність диспропорції розвитку. Причому між областями України (не включаючи м. Київ) індекс становив 0,05, а з прикордонними регіонами ЄС – 0,21. Найменше значення ВРП на душу населення 2011 року в Чернівецькій обл. (1249 євро), що менше в 5,4 разу ніж у лідера (Підкарпатське воєводство).

Отже, транскордонна співпраця й розвиток єврорегіонів України мають невичерпаний потенціал у відносинах Україна – ЄС та з іншими сусідніми країнами, але для його реалізації потрібна досконаліша регіональна політика з певною децентралізацією влади. Єврорегіони України мають бути площадкою розвитку транскордонного співробітництва, з використанням сучасних форм економічної взаємодії суб'єктів господарювання, так як кластер знаходиться в прикордонних територіях. Найбільш відомим економічним визначенням поняття кластер є визначення М. Портера [21]: кластер – це географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та пов'язаних з ними організацій, асоційованих установ в окремій галузі, сфері, що пов'язані спільними технологіями та навичками, характеризуються єдністю діяльності та які взаємодоповнюють один одного.

Показники диспропорцій розвитку регіонів 2011 р.

Регіони	ВРП, млн євро	ВРП, євро на особу
Вінницький	2746,66	1677,13
Волинський	1664,76	1603,97
Закарпатський	1704,12	1364,41
Івано-Франківський	2525,13	1829,85
Львівський	4918,01	1934,06
Одеський	5804,91	2430,36
Чернівецький	1129,76	1248,59
<u>Польщі:</u>		
Люблінське воєводство	13966,65	6421,98
Підкарпатське воєводство	8168,28	6795,57
<u>Угорщини:</u>		
Північна Угорщина	8353,43	5 375
Північний Великий Альфельд	7646,86	5 594
<u>Румунії:</u>		
Північно-Східний	11391,94	3100,38
Північно-Західний	12350,53	4507,39

Порівняльну характеристику досліджуваних організаційних одиниць наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Спільні риси кластерів та єврорегіону

Характеристика	Кластер	Єврорегіон
Основні учасники	влада, бізнес, громадські організації	влада, громадські організації
Зміст	форма співпраці підприємств на певних адміністративно-територіальних одиницях	форма співпраці адміністративно-територіальних одиниць
Цілі	підвищення конкурентоспроможності	встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин

Згідно з табл. 3, визначено загальні характеристики кластера та єврорегіону, серед яких спільні учасники та взаємодоповнюючі цілі, що підтверджують необхідність об'єднання зусиль цих організаційних одиниць для досягнення кращих результатів.

Встановлення та подолання бар'єрів транскордонного співробітництва є одним з головних завдань єврорегіонів. Для вирішення цього завдання автором використано метод системного аналізу Т.Сааті [17]. Згідно з результатами аналізу, найбільшою перешкодою на шляху до кластерної інтеграції є додаткове податкове навантаження. Суттєвими бар'єрами щодо створення транскордонного кластера є капітал та асиметрія інформації. Ці відмінності можуть провокувати непорозуміння та конфлікти в ході реалізації спільних програм, фінансування інновацій та оптимізації бізнес-процесів.

Розвиток регіональної економіки потребує розробки й впровадження довготривалих, стабільних у часі програм, активного залучення інвестицій в економіку регіону, створення його позитивного іміджу тощо. Такими утвореннями мають бути кластери, які вже довели свою ефективність у розвинених країнах світу у вирішенні питань економічного розвитку.

Сучасна кластерна регіональна політика європейських країн розвивається значними темпами. Виділяють 7 найбільших кластерів ЄС, які розташовано за рівнем зайнятості [12]: харчова промисловість; будівництво; транспортування і логістика; фінансові послуги; готельний бізнес та туризм; виробництво метала та конструкцій; обладнання та сервіс.

Згідно зі звітом Європейської Комісії [15], що ґрунтується на дослідженнях відомих вчених М. Портера [14], П. Кругмана [18] та ін., доведено позитивний вплив кластерів на економіку регіонів, який, в першу чергу, виражається в збільшенні продуктивності, зайнятості та інноваційності.

Дослідження впливу кластерів на макроекономічний стан регіону проведено з використанням множинного регресійного аналізу, де в якості критеріїв ефективності запропоновано рівень зайнятості, продуктивність та інновації. Залежною змінною визначено ВРП як результативну ознаку. Вихідними даними для розрахунків було використано статистику соціально-економічного розвитку областей України та прикордонних територій, що межують. Побудова рівняння зв'язку (регресії) проводиться покроковим способом, тобто в розрахунок приймається один фактор, що має більш значимий вплив на результативний показник, потім другий, третій та ін. На кожному кроці розраховується рівняння зв'язку, множинний коефіцієнт кореляції і детермінації, F-відношення (критерій Фішера), стандартна помилка. На третьому кроці отримано остаточне рівняння зв'язку ВРП із виявленими факторами впливу:

$$Y_{X_1, X_2} = 145,2 \cdot X_1 + 155,3 \cdot X_2 + 607,7 \cdot X_3 - 8877,1, \quad (2)$$

де X_1 – зайнятість; X_2 – кількість створених високих технологій; X_3 – продуктивність праці.

У результаті проведеного дослідження було доведено, що на ВРП здійснюють істотний вплив наступні показники: зайнятість; кількість створених високих технологій; продуктивність праці.

Отримане регресійне рівняння визнано адекватним, отже побудована модель може бути використана для аналізу та прогнозування зміни ВРП під впливом зайнятості, кількості створених високих технологій та продуктивності праці.

Висновки. Встановлено важливість використання програм транскордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства для подолання асиметрії соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України та ЄС, що в 4 рази більша ніж в межах внутрішніх областей. Виявлено спільні риси євро регіону як форми транскордонного співробітництва та кластера, що підтверджує спільну основу реалізації цих організаційних одиниць. Виділено перешкоди різного типу на шляху створення транскордонних кластерів. Найбільшим бар'єром є додаткове податкове навантаження на потенційних учасників кластера. Встановлено вплив 3 факторів на ВРП: зайнятості, кількості створених високих технологій та продуктивності праці. Побудована економіко-математична модель, яка доводить позитивний вплив кластерів на ВРП та може бути використана для розробки стратегії регіонального розвитку і планування результатів формування транскордонних кластерів.

Отже, транскордонні кластери сприятимуть подоланню диспропорцій соціально-економічного розвитку України та ЄС шляхом підвищення конкурентоспроможності підприємництва, таким чином прискорюючи євроінтеграційні процеси країни.

Список використаних джерел

1. Внукова Н.М. Транскордонне співробітництво – в інтересах України / Н.М. Внукова // Україна Бізнес Ревю. – 2010. – № 5. – С. 16.
2. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети : монографія / [під ред. М.І. Долішній]. – К. : Наукова думка, 2006. – 509 с.
3. Долішній М. Регіональні основи транскордонного співробітництва / М. Долішній, П. Бєленький // Регіональна економіка. – 1996. – № 1–2. – С. 50–58.
4. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи : [монографія] / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : [монографія] / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

6. Мікула Н. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія / Н. Мікула, В. Борщевський, Т. Васильців. – Львів : Ліга Прес, 2009. – 436 с.

7. Ягольницький О.А. Особливості функціонування євро регіонів України у забезпеченні транскордонного співробітництва / О.А. Ягольницький // Фінансові послуги у становленні кластерних ініціатив євро регіону : монографія / за заг. ред. Внукової Н.М. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – С. 58–73.

8. Benchmarking Regional Competitiveness in the European Cluster Observatory. Mari Jose Aranguren, Susana Franco, Christian Ketels, Asier Murciego, Mikel Navarro, James R. Wilson. Methodology Background Paper 1. 2010. 25 p.

9. Cross-Border Cooperation within the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regionalcooperation/enpi-cross-border/index_en.html

10. European commission statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

11. Ketels Christian H. European Clusters. Hagbarth Publications 2004. URL: <http://www.competitiveness.org>.

12. Practical Guide to Cross-border Cooperation. European Communities. Phare: AEBR, 1992. 96 p.

13. Мельников Р. М. Проблемы теории и практики государственного регулирования экономического развития регионов / Р. М. Мельников. – М. : РАГС, 2006. – 232 с.

14. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Портер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.

15. Про проект Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [Електронний ресурс] : рішення колегії Міністерства регіонального розвитку та будівництва № 46 від 17.09.09. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN50039.html

16. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>

17. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати ; [пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе]. – М. : Радио и связь, 2004. – 278 с.

18. Кругман П. Пространство: последний рубеж / П. Кругман // Пространственная экономика. – 2005. – № 3. – С. 121–126.

19. Мусабаева А. Кыргызстан в поисках рецепта конкурентоспособности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ipr.kg

20. Клейнер Г.Б. Синтез стратегии кластера на основе системно-интеграционной теории [Електронний ресурс] / Г.Б. Клейнер, Р.М. Качалов, Н.Б. Нагрудная. – Режим доступу : <http://www.kleiner.ru/Cluster%20Strategy.htm>

21. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – М. : Вільямс, 2005. – 608 с.
